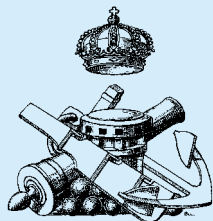

Personalförsörjningen-en folkförankringsfråga?

Av Göran Arrius

Särtryck ur *Tidskrift i Sjöväsendet* N:r 1 2015

Sid 15-20

Göran Arrius är ordförande i SACO, i Folk och Försvar samt utbildad sjöofficer.

Personalförsörjningen-en folkförankringsfråga?

Inträdesanförande hållet vid Kungl. Örlogsmannasällskapets ordinarie sammanträde i Stockholm den 18 februari 2015.

Mitt namn är Göra Arrius och jag är nyinvald ledamot i Kungl. Örlogsmannasällskapet, något jag är både stolt och hedrad över. Jag ryckte in till Sjökrigsskolan 1978, tog examen 1981 och slutade aktiv tjänst 1988. Jag tjänstgjorde huvudsakligen inom ytattack. Idag är jag ordförande för Saco och även för Folk och Försvar, men det jag framför här i kväll är mina privata funderingar och åsikter. För några veckor sedan deltog jag vid begravningen av Peter Wallenberg och vid griftetalet framfördes att han valde en annan väg i sin ungdom än den vanliga för manliga medlemmar av familjen Wallenberg. Speciellt nämndes att han INTE valde att genomgå reservofficersutbildningen vid Kungl. Sjökrigsskolan. Detta fick mig att fundera över några saker:

Hur kom det sig att det var så självklart för sönerna i Sveriges främsta industri- och finansfamilj att gå igenom KSS? Hur kommer det sig att Sjökrigsskolans varumärke fortfarande är så starkt att det snart 35 år efter att skolan lades ned, fortfarande betyder något när det nämns i ett sammanhang där de flesta beslutsfattare i Sverige 2015 är samlade? Mitt svar på båda frågorna är att Sjökrigsskolan hade och har ett rykte bland stora delar av befolkning om att vara en effektiv och högklassig utbildningsinstitution. Att leverera goda, välkända resultat från en skola handlar om två saker som givetvis samverkar, det ena är givetvis att hålla

en hög kvalitet och ett bra tempo i själva utbildningen (bra lärare, god sammanhållning och rimligt höga krav tror jag är viktiga parametrar), det andra handlar om att attrahera duktiga elever som visar goda resultat och snabbt kan leverera men också sprida det goda ryktet vidare i samhället.

Det är väl just det som hände med Sjökrigsskolan, Tolkskolan, Kustjägarskolan och ett antal andra utbildningar i Försvarsmakten.

Hur hänger det här ihop med folkförankring och personalförsörjning? Jag tycker att det här är exempel på att när folk i allmänhet har en hög tanke om

utbildningar, yrken och kompetens i Försvarsmakten så ger det också en god folkförankring och förståelse för Försvarsmaktens uppgifter, och därmed också en bra grund för rekrytering av lämpliga ungdomar. Detta var dock bara några inledande exempel.

När Andra världskriget bröt ut 1939 stod Sverige illa rustat. När Finland senare samma år angreps av Sovjetunionen utlöste det naturligtvis stor oro för att Sverige skulle vara nästa mål för den oheliga alliansen Tyskland – Sovjet. Att det svenska försvaret hade stora luckor avseende personal och materiel vet alla. Vad som också saknades var en förankring bland folk i allmänhet för försvaret och säkerhetspolitiken, för detta ändamål bildades Folk och Försvar som än idag är en arena för frågor om folkförankring, försvar och demokrati.

Under beredskapsåren utsattes samhället för stora påfrestningar med många inkallade, hårda ransoneringar och problem med upprätthållande av försörjningen men också växande frivilligörelser som Hemvärnet och Lottakåren, dessa blev något som angick hela svenska folket. För Sverige innebar krigsåren en stark upprustning av marinen, flygvapnet och armén. Denna nådde dock sin fulla effekt åren efter krigsslutet.

Beredskapsåren och utvidgningen av dåvarande Krigsmakten innebar att många som aldrig annars skulle övervägt en militär karriär faktiskt stannade eller sökte sig till stam- eller reservanställning. Detta innebar också att en social och klassmässig rörlighet uppkom vilket gjorde att många dugliga officerare nu rekryterades från helt andra samhällsgrupper än tidigare.

Under efterkrigstiden och under det kalla kriget var Norden ett säkerhetspo-

litiskt minst sagt intressant område med Danmark och Norge som medlemmar i Nato och med Finland intvingat i den sk Vänskaps- och Biståndspakten med Sovjet. Däremellan låg Sverige med en doktrin om alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig. Denna ställde krav på ett invasionsförsvar bestående av dels ett skalförsvar som utgjordes av de tekniskt mer avancerade försvarsgrenarna marinen och flygvapnet, dels av den betydligt mer personalunga armén som handhade ytförsvaret av vårt land. I allt väsentligt byggde personalförsörjningen på en kärna av stamanställda och reservbefäl och därtill en stor mängd värnpliktiga med olika hög kompetens. Givetvis var mixen olika för olika delar av försvaret.

Värnpliktiga

Nästan alla unga män genomförde grundutbildning och kallades in till krigsförbandsövningar med jämna mellanrum, detta gjorde givetvis att nästan alla i befolkningen hade en nära koppling till försvaret genom egen värnplikt eller deltagande i någon frivilligorganisation, eller genom någon nära anhörig. Många kvinnor minns nog med tveksam glädje lumparhistorierna som ofta kom upp när gubbarna träffades, men jag är övertygad om att många minns!

Många värnpliktiga inom de mer tekniskt avancerade försvarssystemen fick i sin ofta ganska långa grundutbildning en kompetens som sträckte sig långt bortom deras tid i försvaret och blev en grundplatta för en teknisk karriär.

Vid sidan av detta utbildades många värnpliktiga till befäl i olika nivåer, vad detta haft för betydelse för ledarskapets utveckling i Sverige borde belysas mer.

Värnplikten var också en biljett in på arbetsmarknaden för många som inte var

Kungl. Sjökrigsskolan i Näsbypark.

så studiemotiverade, en grupp som utgör en växande grupp av långtidsarbetslösa.

Jag vill i detta sammanhang speciellt nämna Marinens Intendenturskola som försåg oss med den bästa kockutbildningen i Sverige och vi vet alla hur eftertraktade flottans kokkar var på den civila marknaden efter muck!

Specialistofficerare

Underofficerare, underbefäl, kompaniofficerare, plutonofficerare, specialistofficerare. Beteckningarna är många och givetvis inte helt jämförbara över tid, på denna grupp av stamanställd personal som utgjorde den stabila grunden för trupputbildning, teknisk kompetens och materielskötsel inom det militära försvaret. För den på den tiden stora gruppen ungdomar utan studentexamen var en karriär som underbefäl och vidare underofficer ett sätt att skaffa sig en gedigen yrkesutbildning och en trygg inkomst.

Det fanns en mängd olika inriktningar och nivåer som en ung befälselev kunde blicka fram emot; Från intendentur till maskin, från signalist till sjukvård, från sprängämnesexpert till ansvar för skrivcentral och många, många fler. Dessutom var det många som vidareutbildade sig via Försvarets gymnasieskola och läste vidare på någon av krigsskolorna. Utbildningarna var många gånger eftertraktade även på den civila marknaden och att ”ta värvning” kunde för många vara en start på en utbildnings- och klassresa som inte varit möjlig annars. Ta som exempel de många fältflygare som blev flygkaptener vid SAS.

Reservofficerare

Reservofficeren var personen med ett stadiggt ben i varje läger, i det militära och i det civila. Jag håller mig här i första hand till reservofficerarna i Flottan eftersom jag behärskar detta område bäst, i de fles-

ta fall gäller nog ungefär detsamma för andra försvarsgrenar och truppslag.

Som jag inledde med var reservofficersutbildningen vid KSS mycket välsedd. Söktrycket var högt, många gånger kanske bara en bråkdel av de sökande antogs. Givetvis innebar detta att utgångsläget personellt var mycket gott. Utbildningen till reservofficer vid Flottan tog två år och tre månader och innehöll såväl långresa och annan sjötjänst som omfattande teoriutbildning (t ex i det närmaste en sjökaptensexamen i bagaget). Efter examen gick reservofficeren alltså ut i befattning som tjänstegrenschefer (artilleriofficer, minofficer, signalofficer) eller till och med som fartygschef på mindre minsvepare. Efter det så kallade fänriksåret var man krigsplaceringsbar i sin befattning. Min uppfattning är att det är mycket ovanligt att någon efter så jämförelsevis kort utbildning kan ikläda sig ett så stort ansvar, det säger något om utbildningens kvalitet men också om dess tempo. Givetvis var dessa reservofficerare, vanligtvis efter en civil akademisk utbildning, hett eftersökta på den civila arbetsmarknaden och nådde inte sällan höga och inflytelserika befattningar.

Vad reservofficerarna betydde för att sprida förståelse för det militära försvaret, för att visa att den utbildning som försvaret/ marinen kunde erbjuda var högklassig samt för att få nya ambitiösa ungdomar att intressera sig för militär utbildning kan knappast överskattas. Att reservarna i och med detta även gjorde försvaret tydligare förankrat bland folk i allmänhet är nog ganska troligt.

Officerare

Officersutbildningen skulle säkra tillgången på ledare inom försvaret på taktisk och strategisk nivå, här skulle man hitta

blivande fartygschefer, försvarsgrenschefer och även kommande överbefälhavare. I denna kategori räknar jag även in de civila kompetenser som parade med en modifierad officersutbildning gav den bredd som försvarsmakten behövde, jag tänker exempelvis på ingenjörer, läkare meteorologer och intendent, alla befattningar med stor betydelse för en god samlad kompetens inom försvaret. Men även inom det mer renodlade officersyrket fanns många vägar att gå; vidareutbildning på Militärhögskolans allmänna kurs, högrekursens inriktningar mot teknik eller stab, eller kanske att man valde att inte söka sig mot maktens tinnar utan föredrog att stanna vid sitt förband på något lägre nivå. Många officerare gick också över till reserven efter att ha fått erbjudande om ett bra civilt arbete. Officersutbildning var i likhet med reservofficersutbildningen effektiv och siktade till att snabbt kunna tjänstgöra som tjänstegrenschefer ombord, men också att lägga grunden till vidare utbildningar på högre nivå. En välutbildad officerskår gav de värnpliktiga och därigenom deras anhöriga en positiv bild av försvaret och dess förmåga att lösa sina uppgifter. För många ungdomar från icke akademiska hem var officersutbildningen en lockande möjlighet till ett yrke med status och stor utvecklingspotential.

Utveckling över tiden

Under tiden från Andra världskrigets slut till Berlinmurens fall fanns en naturlig folkförankring. Det som byggts upp under kriget förvaltades väl och det kalla krigets kärnvapenhot gjorde försvaret av vårt land till hela folkets angelägenhet. Många minns väl telefonkatalogens ”Om Kriget Kommer”.

Ur ett arbetsgivarperspektiv hade

Krigsmakten/Försvarsmakten ett fantastiskt utgångsläge. Man hade möjlighet att mönstra och under något år pröva i stort sett alla i den uppväxande manliga befolkningen och under den tiden även påverka lämpliga personer att stanna kvar på och utbilda sig till olika nivåer. Man kunde också erbjuda gratis utbildning med lön. Ur ett arbetstagarperspektiv var också läget gott om man var intresserad av ett militärt arbete. Man kunde välja på en mängd utbildningar som ledde till ett säkert arbete utan studieskulder. Det fanns olika inriktningar och nivåer att sikta mot och möjligheten att byta karriär var förhållandevis god.

Allt jag sagt gällde i stort sett endast den manliga delen av befolkningen med de inskränkningar som det medförde.

Detta kan ju låta lite historieromantisering och nostalgiskt, givetvis fanns det mycket som inte var bra på den tiden. Kamratuppföstran, ”tjyvkommis”, dålig kvinnosyn och översitteri är väl några ord som också kan beskriva denna tid i försvaret.

Under tiden från Berlinmurens fall 1989 och ett antal år framåt var enligt min åsikt försvarspolitikerna präglad av osäkerhet om mål och syfte, ryckighet i personalplaneringen och därmed i utbildningen och givetvis sjunkande anslag. Under förhållandevis lång tid skulle Försvarsmakten i första hand sköta sina uppgifter utomlands, något hot mot Sveriges territorium förelåg över huvud taget inte. Utbildningar och befattningar förändrades och slutligen togs värnplikten i fredstid bort. Givetvis var en förändring nödvändig. Det kalla kriget hade upphört. Det oerhört personalkrävande territorialförsvaret var inte längre relevant och i och med detta hade de som verkligen genomgick en värnplikts utbildning minskat till

en bråkdel. De hot som Sverige kunde se framför sig var nya och många gånger helt annorlunda än tidigare. Att detta betydde något för folkförankringen är inte svårt att förstå. Kunskapen och förståelsen för försvars- och säkerhetspolitik och för försvaret i sig är betydligt lägre och många unga idag är helt ovetande om dessa frågor. Det innebär dock inte att de är ointresserade, vi behöver alla hjälpas åt att kanalisera något av ungdomarnas engagemang åt detta håll, möjligen har ”Ryska Påsken”, ubåtskränkningar och Ukraina hjälpt till, olyckligt som de är att de inträffar.

Livsval

För den som står i begrepp att välja livsbana har nog inte heller förändringarna gjort det enklare att förstå vad en utbildning inom försvaret skulle innebära. Många förändringar i personalsystemet har gjort det svårt att över tid riktigt förstå vad olika beteckningar och befattningar faktiskt innebär, i vart fall om man befinner sig utanför de dagsaktuella skeendena. De skiftande uppgifter Försvarsmakten satts att utföra gör frågetecknen fler, kommer jag att arbeta i Sverige eller utomlands till största del? Kommer mitt arbete i Försvarsmakten att ”göra skillnad”? En fråga som många engagerade ungdomar kräver ett jakande svar på vid val av yrke.

Som man nog kan konstatera hänger folkförankringen och personalförsörjningen intimt ihop. Vid en god folkförankring är möjligheten till en effektiv personalförsörjning god och tvärt om.

Framtid och förslag

Hur ska då dessa två påverkas i rätt riktning? Det är givetvis svåra frågor som bär över såväl lång tid som över hela vår

befolkning och vår plats i omvärlden, men jag vågar mig på ett försök till några förslag:

- Vi måste få en säkerhets- och försvarspolitik som är långsiktigt hållbar och trovärdig såväl inom som utom landet. Ställ uppgifter och tilldela resurser och låt sedan professionen sköta hur det bäst genomförs. Undvik alltför snabba kast, verkligheten förändrar sig sällan så snabbt. Låt Försvarsmakten utformas för att vara ett verktyg för säkerhets- och försvarspolitiken och inte för regionalpolitiken eller som budgetregulator.
- Undvik stora och täta förändringar i organisationen av försvarets personal. Det leder till otydlighet och osäkerhet både om vart jag som anställd är på väg och gör det mindre attraktivt att söka som framtidsyrke. Man har svårt att tänka sig att till exempel sjukvården skulle ha vågat förändra utbildning, titulatur och arbetsuppgifter på ett liknande sätt som Försvarsmakten gjort.
- Se till att det erbjuds utbildningar som vänder sig till personer med olika aspirationer, att från början veta vad som krävs och vart det kan leda är A och O för att få rätt sökande till rätt plats. Givetvis ska det finnas möjlighet att senare byta bana om man vill och har förmåga. Utbildningarna ska genomföras med höga krav och med högt tempo och snabbt leda till avsedd befattning. Min uppfattning är att krävande och tuffa utbildningar och yrken alltid har gott om sökande. Sätt igång en kvalificerad reservofficersutbildning på taktisk officersnivå som skulle vara till ömsesidig nytta

för försvaret och det civila samhället. Återinför långresorna, de är ett bra för att synas i världen, befrämja rekryteringen och även ett bra instrument i utbildningen.

- Frivilligrörelsen bör ges större resurser och med sin viktiga verksamhet bidra till såväl kännedom om Sveriges försvar och säkerhet som att öka möjligheterna för en bra personalförsörjning för Försvarsmakten.
- Inled ett ökat samarbete med det civila samhället. Arbetsmarknadens parter kan ha en viktig roll att spela vad gäller möjligheterna för tidvis tjänstgörande soldater och sjömän att få sina uppdrag att fungera ihop, men också för att Försvarsmakten som stor arbetsgivare ska lyckas i sin roll i samhället av idag.

Folk och Försvar kommer att fortsätta sitt arbete för ökad folkförankring på det framgångsrika sätt som vi gjort sedan 1940 och skulle därmed, möjligen också kunna bidra till en bra personalförsörjning för Försvarsmakten.

TIDSKRIFT I SJÖVÄSENDET

FÖRSTA UTGIVNINGÅR 1836

KUNGL. ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET

- en av de kungliga akademierna -

Redaktör och ansvarig utgivare: Konteramiral Thomas E. Engevall

Redaktionens adress: Junibacken 9, 135 54 TYRESÖ

Telefon: 08-798 7139, alt. 070-588 7589, E-post: editor@koms.se

Plusgiro: 125 17-9, Bankgiro: 446-3220, Organisationsnummer: 935000-4553

Ärenden om prenumeration och övriga administrativa ärenden rörande tidskriften hänvisas till samma adress.

Kungl. Örlogsmannasällskapets postadress:

Teatergatan 3, 1 tr, 111 48 STOCKHOLM

Telefon: 08-664 7018,

E-post: akademien@koms.se

Hemsida: www.koms.se

Plusgiro: 60 70 01-5, Bankgiro: 308-9257, Organisationsnummer: 835000-4282

Kungl. Örlogsmannasällskapets biblioteks adress: Amiralitetstorget 7,

371 30 KARLSKRONA Telefon/Telefax: 0455-259 93, E-post: librarian@koms.se

Tidskrift i Sjöväsendet utkommer med minst fyra till fem nummer årligen. 2015 utkommer fem nummer (mars, juni, september, november och december). En ettårig prenumeration kostar 250:- för prenumeranter med postadress inom Sverige och 350:- för prenumeranter med utrikes postadress. Avgiften betalas till plusgiro nr 125 17-9 (glöm ej ange namn och adress!).

Om Kungl. Örlogsmannasällskapet så beslutar kan författaren till införd artikel belönas med akademiens medalj, hedersomnämning och/eller penningpris.